

Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Ömer Faruk Söylev | ORCID: 0000-0002-19351957

Dr. Öğr. Üyesi | Sorumlu Yazar | ofsoylev@hotmail.com

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi | ROR ID: 05rrfpt58

İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Anabilim Dalı, Kütahya/Türkiye

Öz

Bu araştırmanın amacı ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerin maneviyat ve empati düzeylerinin özgecilik tutumları üzerindeki yordayıcı etkisini araştırmaktır. Ayrıca araştırmaya katılanların ölçek puanları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyodemografik değişkenlere göre ölçek puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklerle eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin bilinmesinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın teorik çerçevesinde kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinin genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli ile yapılandırılmış betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemi 2021-2022 öğretim yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde okuyan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen %77.8'i (n=267) kadın, %22.2'i (76) erkek toplam 343 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %16.3'ü (n=56) hazırlık sınıfı, %25.4'ü, (n=87) birinci sınıf, %18.1'i (n=62) ikinci sınıf, %16.9'u (n=58) üçüncü sınıf, %23.3'ü (n=80) dördüncü sınıf öğrencisidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeğinden yararlanılarak toplanan veriler SPSS 25 programı aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Çözümlemelerde anlamlılık seviyesi 0.5 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait frekans, yüzde, ortalama vb. betimleyici istatistikler, iki grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalardaki farklılaşmaların belirlenmesi amacıyla Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden çok grubu bulunan değişkenler arası karşılaştırmalarda ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Ölçek puanları arasında doğrusal bir ilişki bulunup bulunmadığı, şayet bulunuyorsa bu ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Son olarak katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlara göre bağımlı değişken üzerindeki bağımsız değişkenlerin yordayıcı gücünü belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve maneviyat değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16.72'dir. Özgecilik ve empati puanları arasında da pozitif yönde ve orta derece anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Özgecilik ve empati değişkenlerinin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans ise %12.46'dır. Katılımcıların özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini belirlemek için yapılan analiz sonuçlarına göre, düzen-

lenmiş R^2 değeri 0.200 olarak hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgeciliğeteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği, yani maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde etkili oldukları belirlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan boylamsal ve deneysel araştırma modellerin tercih edildiği yeni araştırmaların bulgularıyla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi, Özgecilik, Maneviyat, Empati, İlahiyat

Atıf Bilgisi

Söylev, Ömer Faruk. “Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Empati ve Maneviyat: İlahiyat Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma”. *Eskiyeni* 47 (Eylül 2022), 463-488.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1126504>

Geliş Tarihi	05 Haziran 2022
Kabul Tarihi	08 Eylül 2022
Yayın Tarihi	20 Eylül 2022
Hakem Sayısı	Ön inceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri) İçerik inceleme: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik + Şeffaf Hakemlik Modeli Hakemlerin raporları, makale ile birlikte yayımlanmaktadır. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeni/page/13397 Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu çalışmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Faculty Students

Ömer Faruk Söylev | ORCID: 0000-0002-19351957

Asst. Prof. Dr. | Corresponding Author | ofsoylev@hotmail.com

Kütahya Dumlupınar University | ROR ID: 05rrft58

Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Studies (Psychology of Religion), Kütahya, Türkiye

Abstract

This study aims to investigate the predictive effect of spirituality and empathy levels of students studying in faculties of theology on their altruism attitudes. In addition, it was investigated whether there was a relationship between the scale scores of the participants and whether the scale scores differed according to some socio-demographic variables. It is thought that it is valuable to know the altruism levels of the students studying in faculties that train staff for professions that are based on helping people and where leadership and exemplary are expected. In the theoretical framework of the research, the relationship between the concepts has been tried to be revealed. This research is a descriptive study structured with the relational survey model, one of the general survey models of quantitative research. The study sample was 343, 77.8% (n=267) female and 22.2% (76) male, selected by random sampling among the students studying at the Faculty of Islamic Sciences of Kütahya Dumlupınar University in the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. It consists of students 16.3% (n=56) of the participants were in the preparatory class, 25.4% (n=87) were in the first year, 18.1% (n=62) were in the sophomore year, 16.9% (n=58) were third year students and 23.3% (n=80) were fourth-year students. The data collected using the Altruism Scale, the Spirituality Scale, and the Toronto Empathy Scale were analyzed using the SPSS 25 program. The level of significance in the analysis was determined as 0.05. In the analysis of the data, the frequency, percentage, average, etc., of the students who make up the research group. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test was used to determine the differences in comparisons between variables with two groups, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for comparisons between variables with more than two groups. Pearson Correlation analysis was used to determine whether there is a linear relationship between the scale scores and, if so, the degree and direction of this relationship. Finally, the Multiple Linear Regression Test was used to determine the predictive power of the independent variables on the dependent variable according to the participants' scores on the scales. According to the analysis results, a positive and moderately significant relationship was found between the altruism and spirituality scores of the participants. The variance explained by the altruism and spirituality variables on each other is 16.72%. A positive and moderately significant relationship was found between altruism and empathy scores. The variance explained by the altruism and empathy varia-

bles on each other is 12.46%. According to the results of the analysis performed to determine the effect of spirituality and empathy on the altruism levels of the participants, the adjusted R^2 value was calculated as 0.200. It has been determined that the independent variables, spirituality, and empathy, can explain 20% of the changes in altruism, which is the dependent variable; that is, the variables of spirituality and empathy have a positive and significant effect on altruism. The results obtained in this research can be developed with the findings of new studies in which longitudinal and experimental research models are preferred that reveal cause-effect relationships.

Keywords

Psychology of Religion, Altruism, Spirituality, Empathy, Theology

Citation

Söylev, Ömer Faruk. "Empathy and Spirituality as Predictors of Altruism: A Quantitative Study on Theology Faculty Students". *Eskiyeni* 47 (September 2022), 463-488.
<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1126504>

Date of submission	05 June 2022
Date of acceptance	08 September 2022
Date of publication	20 September 2022
Reviewers	Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) Double anonymized - Two External Double-blind + Transparent Peer Review
Review reports	The reviewers' reports and the authors' responses to the reviewers are published alongside the article. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeni/page/13397
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	eskiyenidergi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Ülkemizde dini yükseköğretim veren fakültelerinden mezun olanların temelde istihdam olunduğu iki kurumdan birisi Millî Eğitim Bakanlığı diğeri Diyanet İşleri Başkanlığıdır. İlk tercihin genellikle Bakanlık bünyesinde sürdürülen ‘din eğitimi’ alanına, ikinci tercihin ise Başkanlık bünyesinde yürütülen ‘din hizmetleri’ alanına yönelik olduğu görülür.¹ Gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında hizmet üreten öğretmenlik imamlık, müezzinlik, vaizlik gibi meslekler, doğası gereği öteden beri özgeci meslekler olarak kabul edilir. Temeli insanlara yardıma dayanan ve bu konularda önderlik ve örneklik beklenen mesleklere eleman yetiştiren fakültelerde okuyan öğrencilerin özgeciliği düzeylerinin araştırılmasının değerli olduğu düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde özgeciliği konusuyla ilgili son yıllarda ilgi çeken bazı çalışmaların yapıldığı ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özgeciliği hakkında psikoloji, sosyoloji, felsefe, ahlak, eğitim gibi disiplinler üzerinden çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar yanında çeşitli meslek grupları ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmalar ya da özgeciliği etkileyen çeşitli değer ve tutumların araştırılması etrafında kümelendiği görülür. Bunlar içinde özgeciliği ve din ilişkisini araştıran başlıca çalışmalar şunlardır:

Türkiye’de yardım etme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişki ilk defa Kurt (2001)² tarafından araştırılmıştır. Bu çalışmada, yardım etme davranışı üzerinde sosyal sorumluluk davranışlarının ya da dindarlığın bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayten (2009)³ yardım etme davranışı ile dindarlık ve empati arasındaki ilişkiyi doktora düzeyinde kapsamlı şekilde ele alan ilk araştırmacıdır. Sonraki çalışmalar incelendiğinde araştırmanın literatür oluşumuna sağlam bir zemin sağladığı söylenebilir. Diğer bir doktora çalışması Düzgüner (2013)⁴ tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada özgeci bir davranış olarak belirlenen kan bağışi örnekliliği üzerinden Türk ve Amerikan toplumlarında maneviyat algısının belirlenmesi ve özgeciliği ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Harputlu (2015)⁵ üniversite öğrencileri üzerinde dini tutum ve özgeciliği ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin özgeciliğinin yardımseverlik alt boyutunda dini tutum düzeylerine göre farklılık tespit edilirken diğer alt bo-

¹ Mehmet Korkmaz, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Bilimname* 18/1 (2010), 192-193.

² Evren Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaster* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

³ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009).

⁴ Sevede Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013).

⁵ İlke Harputlu, *Dini Tutum ve Özgeciliği İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 99-102.

yutlarda farklılık tespitinde bulunulmamıştır. Gül (2016)⁶ çalışmasında özgeçilicilik üzerinde otantiklik ve dindarlığın etkisini araştırmıştır. Özgeçilicilik ve dini tutum ilişkisini araştıran bir başka çalışma aynı yıl Sanlav (2016)⁷ tarafından tamamlanmıştır. Tanrı imajını klinik psikoloji alanında çalışan Aykan (2017)⁸ sevgi dolu veya cezalandırıcı algının özgeçici davranış üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Büyük'ün çalışmasında (2018)⁹ Batı kültürü ve İslam medeniyeti açısından ahlak felsefesinde özgeçilicilik ve îsar kavramları karşılaştırılmıştır. Uslu (2019)¹⁰ hastane çalışanı hekim ve hemşireler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında dindarlık, empati ve özgeçilicilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Az (2020)¹¹ özgeçilicilik ve dindarlık ilişkisini üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırmıştır. Yanı sıra Türkiye'de din psikolojisi alanında yapılmış diğer bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan Düzgüner (2019)¹² özgeçilicilik ve ona yakın diğer kavramlar arasındaki farklılara odaklandığı betimsel çalışmasında özgeçiliciliğin kavram haritasını oluşturmuş ve özgeçilicilikle ilgi tanımlamalarda kullanılabilen bazı kriterler önermiştir. Yine Düzgüner ve Sevinç (2020)¹³ üniversitelerin farklı bölümlerinde okuyan öğrenciler üzerinde özgeçilicilik ve dini tutum ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmada özgeçilicilik ve dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özgeçilicilik ve dini tutum ilişkisini farklı meslek gruplarından oluşan bir örneklem üzerinden araştıran Sağır (2020),¹⁴ çalışmasında özgeçilicilik ve dini tutum düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir.

Literatür incelemesinde görüldüğü üzere din psikolojisi ve sosyal bilimlerin diğer alanlarında öğretmenlik,¹⁵ ebelik-hemşirelik,¹⁶ sosyal hizmet uzmanlığı¹⁷

⁶ Aysu Gül, *Otantiklik ve Dindarlığın Özgeçilicilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁷ Mevlüt Sanlav, *Özgeçiliciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

⁸ Filiz Aykan, *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁹ Ayşe Bahtiyar Büyük, *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgeçilicilik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁰ Mustafa Uslu, *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeçilicilik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi) (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹¹ Mehmet Sait Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgeçilicilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹² Sevede Düzgüner, "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgeçilicilik) Tanımı ve Konumu", *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373.

¹³ Sevede Düzgüner - Kenan Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgeçilicilik ve Dini Tutum İlişkisi", *Theosophia* 1 (2020), 53-69.

¹⁴ Zeynep Sağır, "Özgeçilicilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.

¹⁵ Engin Karadağ - Işıl Mutaftçılar, "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgeçilicilik Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92; Özcan Sezer, "Öğretmen Adaylarında Özgeçiliciliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi", *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495.

gibi eğitim, sağlık, psikolojik yardım meslekleri üzerinde yapılmış çok sayıda özgecilikle ilgili araştırma bulunmaktadır. Gerek mesleğe hazırlık aşamasında bulunan ve farklı fakültelerin ilgili alanlarında okuyan öğrenciler düzeyinde gerekse mesleğe başlamış profesyoneller üzerinde yapılan bu araştırmalarda özgeciliği etkileyen ve onunla ilişkili olduğu düşünülen pek çok konunun ele alındığı görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalar arasında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik durumlarını yordayan herhangi bir müstakil çalışmaya rastlanılmamıştır. Konu daha ziyade diğer araştırmalar içinde sınırlı şekilde yer almaktadır. Oysaki uzaktan ilahiyat lisans tamamlama (İLİTAM) eğitim programları da dâhil edildiğinde buralarda okuyan öğrenci sayısı önemli bir yekûna ulaşmaktadır. İlahiyat fakültelerine kayıtlı öğrenci sayısı 2018-2019 öğretim yılı rakamlarına göre 112.608'dir.¹⁶ Halen yüz binden fazla öğrencisi bulunan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin aldıkları eğitimle hazırlandıkları mesleklerin temelini oluşturan özgecilik durumları hakkında araştırmaların henüz yapılmamış olmasının önemli bir eksiklik olduğu değerlendirilmektedir. Literatürde bu yöndeki boşluğu dolduracak bilimsel çalışmalara katkı vermek üzere bu araştırmada, ilahiyat fakültelerinde okuyan öğrencilerde özgeciliğin ve özgeci davranış üzerinde maneviyat ve empatik eğilimin belirlenmesine odaklanılmış ve kavramların birbirleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Zira literatür incelemesi neticesinde maneviyat ve empatinin özgeciliği yordayan önemli değişkenlerden olduğu düşünülmüştür. İlahiyat eğitiminin öğrenciler üzerinde özgecilik ve özgeciliği etkilediği düşünülen maneviyat ve empatik eğilimleri destekleyip desteklemediği sınıflar bazında incelenerek anlaşılmasına çalışılmış ve ulaşılan sonuçlara göre önerilerde bulunulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özgecilik

Uzmanlar yardım davranışlarının bütün türlerini kapsayan ortak bir terim bulmakta zorluk çekmişlerdir. Özgecilik ve yardım etme birbirleriyle yakından ilişkili olan kavramlardır. Fakat yardım davranışındaki gönüllülük ve niyet konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu yönleriyle yardım etme davranışından farklılaşan ancak yardım etmenin önemli bir türünü oluşturan özgecilik, gere-

¹⁶ Yasemin Aydın Kartal - Semanur Aker, "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102; Pınar Arpacı - Dilek Özmen, "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki", *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.

¹⁷ Derya Kayma - Aysin Çetinkaya Büyükbodur, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgecilik Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, (Temmuz 2020), 849-873.

¹⁸ İbrahim Aşlamacı, "Günümüz Türkiye'sinde Sayılarla Yüksek Din Öğretimi", *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle)* (4. Oturum, Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), II/27.

kirse riski göze alarak ve kişisel kazanç beklentisi olmaksızın yardıma koşma şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹ Başka bir tanımlamasında özgeçiliğin, iyi bir iş yapmış olmanın hissettirdiği duygu haricinde hiçbir şekilde herhangi bir karşılık/çıkarcı beklentisi olmadan başka birisine yapılan yardım²⁰ olduğu bildirilirken diğer bir tanımlamasında “karşılığında bir bedel ödemek gerektiğinde bile başkasına yardım etme isteği”²¹ ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

1.2. Maneviyat

Maneviyat ve din birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Her iki kavramın da mahiyetinin çok boyutlu ve karmaşık olmasından dolayı yapılan tanımların belirli bakış açılarıyla sınırlı kalması muhtemeldir. Psikoloji literatüründe bu kavramların anlamı ve birbirleriyle ilişkisi hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur: (1) Maneviyat ve dini eş anlamlı olarak ele alan, (2) maneviyatı dinin içinde bir bölüm olarak ele alan, (3) maneviyatı dinden ayrı ve daha kapsamlı olarak ele alan ve (4) her ikisini de birbirlerine karşı zıt konumlara yerleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.²² Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireyi de kapsayan bir yapı olarak tanımlanmıştır.²³ Ancak modern toplumda dinin giderek maddileştiği, sadece kurumsal olanla ilgili kalarak somut bir yapıya dönüştüğü ileri sürülmektedir.²⁴ Buna karşılık dini tecrübenin bireysel yönünü ifade etmek için maneviyat kavramının kullanılması girerek yaygınlaşmaktadır.²⁵ Din ve maneviyat kutuplaşmasında *din*; kurumsal, resmi, dışa dönük, doktriner, otoriter, kısıtlayıcı bir ifadeyi temsil ederken *maneviyat*; bireysel, öznel, duygusal, içe dönük, sistematik olmayan, özgürleştirici bir ifadeyi temsil etmektedir.²⁶ Hill ve Pargament’e göre maneviyat ve din bağımsız yapılar olmaktan ziyade birbirine bağlıdır. Maneviyat, kutsal olanın arayışıdır. Burada kutsal, ilahi, aşkınlık ve nihai gerçeklik kavramlarını içeren hem dini hem de manevi yaşamın ortak paydasıdır.²⁷ Maneviyatın kavramsallaştırılması ile ilgili bu sorunlar onun ölçülmesini de zorlaştırmaktadır.

¹⁹ Nuri Bilgin (ed.), *Sosyal Psikolojiye Giriş* (İzmir: İzmir Kitaplığı, 1995), 275.

²⁰ J. L. Freedman vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003), 311.

²¹ Elliot Aronson vd., *Sosyal Psikoloji*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 623.

²² Sevede Düzgüner, “Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, ed. Ali Ayten vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 1/25-27.

²³ Kenneth I. Pargament, “The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 5.

²⁴ Peter C. Hill vd., “Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları”, çev. Nurten Kinter, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 92.

²⁵ Mustafa Ulu, “Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular”, *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 344.

²⁶ T. E. Woods - G. H. Ironson, “Religion and Spirituality in the Face of Illness: How Cancer, Cardiac, and HIV Patients Describe Their Spirituality/Religiosity”, *Journal of Health Psychology* 4/3 (1999), 410.

²⁷ Peter C. Hill - Kenneth I. Pargament, “Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research”, *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 65.

1.3. Empati

İnsanların anlaşarak bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli becerilerden biri olan empati, “bir kişinin kendisini bir başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi” olarak tanımlanır.²⁸ Ancak geçen yüzyılda kapsamlı şekilde araştırılmış olmasına rağmen literatürde empatinin nasıl tanımlanacağına ilişkin fikir birliğine varılamamıştır.²⁹ Psikoloji literatüründe empati kavramıyla ilgili başta psikanalitik ve davranışçı gibi ana akım teorilere dayalı farklı tanımlamalar ve modeller geliştirilmişse de hümanist yaklaşım ve Carl Rogers’ın açıklamaları ön plana çıkmaktadır.³⁰ Rogers, kendisinden önce sadece bilişsel düzeyde ele alınan empati kavramına duygusal boyutu da ilave etmiştir.³¹ Bu çerçevede empati hem duygusal hem bilişsel yönü bulunan çok boyutlu bir psikolojik yapıdır.³² Bilişsel boyutu, başka birinin duygu ve düşüncelerini onun sözlü ya da sözlü olmayan tepkilerini dikkatli bir gözlem ile anlayabilme yeteneğini içerir. Duygusal boyutu ise başka birinin duygularına karşı duyarlı olmayı, onun duygusal tecrübelerine ortak olabilmeyi kapsar.

1.4. Özgecilik, Maneviyat ve Empati İlişkisi

Maneviyat ve özgecilik ilişkisi hakkında maneviyatın olumlu insan davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken ve temel bir motivasyon kaynağı olduğu değerlendirilmektedir.³³ Fakat yine de dini ve manevi değerlerin toplum yanlısı davranışlara dönüşüp dönüşmediği ve gerçekten özgeciliği artırıp artırmadığı hala merak konusudur. Dindar ve ateist bireyler, din ve maneviyatın özgeciliği teşvik edip etmediği konusunda farklı görüşlere sahiptirler.³⁴ Yapılan çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koysa da hemen hemen bütün teorisyen ve araştırmacılar, maneviyat ve özgecilik arasında pozitif bir ilişkinin varlığını vurgulamaktadır.³⁵

²⁸ Elif Ersoy - Ferdi Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 10.

²⁹ Nils-Torge Telle - Hans-Rüdiger Pfister, “Positive Empathy and Prosocial Behavior: A Neglected Link”, *Emotion Review* 8/2 (2016), 154.

³⁰ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 55, 58.

³¹ Carl R. Rogers, “Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir”, çev. Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124; Üstün Dökmen, “Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 185-186.

³² Ersoy - Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, 10; Jean Decety - Philip L. Jackson, “The Functional Architecture of Human Empathy”, *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews* 3/2 (2004), 71.

³³ Vassilis Saroglou vd., “Values and Religiosity: A Meta-Analysis of Studies Using Schwartz’s Model”, *Personality and Individual Differences* 37/4 (2004), 721; Laura R. Saslow vd., “The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship”, *Psychology of Religion and Spirituality* 5/3 (2013), 202-203.

³⁴ Vassilis Saroglou, “Religion, Spirituality, and Altruism”, *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality: Context, Theory, and Research* (Washington: American Psychological Association, 2013), 1/453.

³⁵ Vassilis Saroglou, “Din, Maneviyat ve Diğerkâmlık”, çev. Meryem Şahin, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113.

Empati ve yardım davranışları arasında da güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Empati kuran kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anladığını, yaşadıklarını hissettiğini ona söz, duygu ve davranışlarıyla bildirerek yardımda bulunmuş olur. Diğer bir ifade ile yardımda bulunma empatinin bir ifade şeklidir. Literatürde empatinin yardım davranışına nasıl dönüştüğünü açıklayan önemli teoriler bulunmaktadır.³⁶ Örneğin Batson ve arkadaşlarının geliştirdiği Empati-Özgecilik Hipotezi, empatinin, başka bir kişinin refahını artırmak için özgeci bir motivasyon sağlayan bir tür empatik endişe ürettiğini savunmaktadır. Bu nedenle, bireyler başkalarının talihsizliğini algılayıp onları paylaştıklarında empati, sempati, merhamet gibi duygular ortaya çıkmaktadır. Bu duygular ne kadar güçlü olursa birey de o kadar motive olur ve başkalarının zorluklardan kurtulmasına yardımcı olur.³⁷ Farklı gruplar üzerinde yapılan çalışmalarda empati ve prososyal davranış arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.³⁸

Özgecilik, empati ve maneviyat arasındaki ilişkilerin üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme incelendiği bir çalışmada³⁹ manevi deneyimlerin hem empati hem de özgeciliğin en güçlü yordayıcıları olduğu ortaya koyulmaktadır. Sonuç olarak mevcut literatür maneviyatı, empatiyi besleyen ve böylece özgeci eylemleri artıran bir nitelik olarak tanımlamaktadır.⁴⁰

2. Yöntem

Bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yapılandırılmıştır. Bunun nedeni araştırmanın amaçları doğrultusunda maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmek istenmesidir. Özgecilik Ölçeği, Maneviyat Ölçeği ve Toronto Empati Ölçeği vasıtasıyla ilgili değişkenler arasındaki ilişki düzeyleri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören İslami İlimler Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 2021-2022 öğretim yılında bu fakültenin hazırlık sınıfı ile son (4.) sınıfları arasında okuyan ve

³⁶ bk. Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 65-69.

³⁷ C. Daniel Batson vd., "The Empathy-Altruism Hypothesis", *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior* (New York: Oxford University Press, 2015), 259-281.

³⁸ Wangqian Fu vd., "Examining the Relationship of Empathy, Social Support, and Prosocial Behavior of Adolescents in China: A Structural Equation Modeling Approach", *Humanities and Social Sciences Communications* 9/1 (2022), 2.

³⁹ John Thomas Huber - Douglas A. MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality", *Journal of Humanistic Psychology* 52/2 (2012), 206.

⁴⁰ Jean L. Kristeller - Thomas Johnson, "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism", *Zygon* 40/2 (2005), 391-408; Huber - MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality"; Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship"; Richard Neugebauer vd., "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism", *Journal of Affective Disorders* 262 (2020), 16-22.

araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler arasından seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 343 öğrenciden oluşmaktadır.

2.1. Ölçme Araçları

2.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik niteliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından 10 soruluk bir Kişisel Bilgi Formu geliştirilmiştir. Bu formda katılımcılara cinsiyet, yaş, öğrenim görülen sınıf, mezun olunan lise türü, anne-baba mesleği, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, ailenin gelir durumu, bir öğrenci kulübüne üye olup olmadığı ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev alıp almadığı sorulmuştur.

2.1.2. Kullanılan Ölçekler

Özgecilik (Altruizm) Ölçeği⁴¹ Ümmet ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonunda 7 alt boyutta ve toplam 38 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .81 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .92 olarak ölçülmüştür.

Şirin (2018) tarafından geliştirilen Maneviyat Ölçeği⁴² yedi alt boyut ve toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini test eden analizler sonunda 5'li Likert tarzında bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışması sonucunda Cronbach Alpha değeri .90 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .82 olarak ölçülmüştür.

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen⁴³ Toronto Empati Ölçeği 5'li Likert tipi olup 16 maddeden (8 madde olumsuz, sekiz madde olumlu) oluşmaktadır. Güvenilirlik çalışması sonuçlarına göre ölçeğin Cronbach-Alpha değerinin .85 olduğu bildirilmiştir. Bu araştırmada ise bu değer .78 olarak ölçülmüştür. Totan ve arkadaşları, Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği çalışmalarını 2012 yılında gerçekleştirmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek empati derecesini, düşük puanlar ise düşük empati derecesini göstermektedir.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak verileri toplamak amacıyla Google Formlar üzerinden bir form geliştirilmiştir. Geliştirilen bu form 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının ba-

⁴¹ Ümmet Durmuş vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.

⁴² Turgay Şirin, "Maneviyyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması", *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309.

⁴³ Tanik Totan vd., "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students", *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.

har döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulması amacıyla araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak sınıflarda elektronik ortamdan paylaşılmıştır. Katılımcılar tarafından doldurulan formlardan istatistiksel analizler için uygun bulunan 343'ü SPSS-25 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak 0.05 kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde betimleyici istatistikler, Bağımsız Örneklem t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Pearson Korelasyon Testi ve Çoklu Doğrusal Regresyon Testlerinden yararlanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilere ait temel bazı tanımlayıcı istatistiklere ait bilgiler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Faktör	Değişken	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyeti	Kadın	267	77,8
	Erkek	76	22,2
Öğrenim Gördüğü Sınıfı	Hazırlık Sınıfı	56	16,3
	1. Sınıf	87	25,4
	2. Sınıf	62	18,1
	3. Sınıf	58	16,9
	4. Sınıf	80	23,3
Mezun Olduğu Lise Türü	İmam Hatip Lisesi	228	66,5
	Diğer Lise	115	33,5
Aile Gelir Durumu	Düşük	18	5,2
	Orta Altı	55	16,0
	Orta	234	68,2
	Orta Üstü	31	9,0
	Yüksek	5	1,5
Öğrenci Kulübü Üyeliği	Evet	107	31,2
	Hayır	236	68,8
Sosyal Sorumluluk Projesinde Görev Alma	Evet	70	20,4
	Hayır	273	79,6
Toplam		343	100,0

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 267’sinin (%77,8) kadın, 76’sının (%22,2) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %16,3’ünün (n=56) hazırlık sınıfı, %25,4’ünün, (n=87) 1. Sınıf, %18,1’inin (n=62) 2. Sınıf, %16,9’unun (n=58) 3. Sınıf ve %23,3’ünün (n=80) ise 4. Sınıf öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar mezun oldukları lise türüne göre incelendiğinde 228’inin (%66,5) İmam Hatip Lisesi mezunu ve 115’inin ise (%33,5) diğer liselerden mezun olduğu belirlenmiştir. Aile gelir durumlarına göre inceleme yapıldığında katılımcılardan 18’i (%5,2) düşük, 55’i (%16,0) ortanın altında, 234’ü (%68,2) orta, 31’i (%9,0) ortanın üstünde, 5’i (%1,5) yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 107’sinin (%31,2) üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğu 236’sını (%68,8) ise öğrenci kulübü üyeliği bulunmadığı, 70’inin (%20,4) herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev aldığı 273’ünün (%79,6) bir sosyal sorumluluk projesinde görev almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılara ait tanımlayıcı istatistiklerin normal dağılımı için ortalama ve medyan değerleri kontrol edilmiştir. Sonuçların birbirine yakın olması nedeniyle veri setinin normal dağıldığı görülmüştür.

3.2. Araştırma Soruları ile İlgili Yapılan Testler ve Bulguları

3.2.1 Bağımsız Örneklem t Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların cinsiyet, mezun oldukları lise türü, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmadıkları ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak görev almış ya da almamış olma değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde bir farklılaşma bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılmış olan bağımsız örneklem t testi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Cinsiyet, Mezun Olunan Lise, Öğrenci Kulüp Üyeliği ve Sosyal Sorumluluk Projesine Katılma Gruplarına Göre Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	t	p		
Özgecilik	Kadın	267	4.08	.392	1.398	.163		
Maneviyat	Cinsiyet	Erkek	76	4.01	.342	.645	.519	
		Kadın	267	4.28	.353			
	Empati	Cinsiyet	Erkek	76	4.25	.322	3.113	.002**
			Kadın	267	4.42	.450		
Özgecilik	Lise Mezuniyeti	İHL	228	4.06	.399	-1.45	.653	
		Diğer	115	4.08	.346			
		İHL	228	4.25	.359			
		Diğer	115	4.31	.316			
Maneviyat	Lise Mezuniyeti	İHL	228	4.25	.359	-1.45	.148	
		Diğer	115	4.31	.316			
Empati	Lise Mezuniyeti	İHL	228	4.38	.470	-1.45	.660	

Özgecilik	Sosyal Sorumluluk Öğrenci Kulüp Üyeliği	Diğer	115	4.40	.432		
		Evet	107	4.13	.345	2.129	.034**
		Hayır	236	4.03	.395		
Maneviyat	Sosyal Sorumluluk Öğrenci Kulüp Üyeliği	Evet	107	4.29	.326	.619	.537
		Hayır	236	4.26	.355		
Empati	Sosyal Sorumluluk Öğrenci Kulüp Üyeliği	Evet	107	4.38	.447	-.030	.976
		Hayır	236	4.38	.463		
Özgecilik	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Evet	70	4.24	.354	4.566	.000**
		Hayır	273	4.02	.375		
Maneviyat	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Evet	70	4.34	.304	1.984	.050
		Hayır	273	4.25	.354		
Empati	Sosyal Sorumluluk Projesi Katılımı	Evet	70	4.40	.478	.399	.691
		Hayır	273	4.38	.452		

** p<0.05

Tablo 2’de araştırmaya katılanların özgecilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise mezuniyetlerine göre değişkenler incelendiğinde ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Analiz sonuçları katılımcıların üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının kulüp üyeliği bulunanlar lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sorumluluk projesinde görev almış ya da almamış olma durumuna göre inceleme yapıldığında herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif görev almış olanların özgecilik puanlarının anlamlı düzeyde ($p<0.05$) diğerlerinden yüksek olduğu, maneviyat puanlarının ise anlamlılık düzeyi ile eşit olduğu ($p=0.05$) belirlenmiştir.

3.2.2 Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf ve ailelerinin gelir durumu değişkenlerine göre nasıl farklılaştığını belirlemek için yapılan ANOVA sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Öğrenim Görülen Sınıf ve Ailelerinin Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	F	P	
Özgecilik	Öğrenim Gördüğü Sınıf	Hz. Sınıfı	56	4.07	.419	1.727	.144
		1. Sınıf	87	4.03	.404		
		2. Sınıf	62	4.08	.365		
		3. Sınıf	58	4.09	.369		

		4. Sınıf	80	4.05	.359		
		Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat		Hz. Sınıfı	56	4.27	.350	.203	.937
		1. Sınıf	87	4.24	.347		
		2. Sınıf	62	4.23	.380		
		3. Sınıf	58	4.28	.300		
		4. Sınıf	80	4.32	.348		
		Toplam	343	4.27	.346		
Empati		Hz. Sınıfı	56	4.34	.535	.663	.618
		1. Sınıf	87	4.30	.480		
		2. Sınıf	62	4.41	.445		
		3. Sınıf	58	4.51	.338		
		4. Sınıf	80	4.40	.443		
		Toplam	343	4.38	.457		
Özgecilik		Düşük	18	4.07	.354	1.727	.144
		Ort. Altı	55	4.16	.373		
		Orta	234	4.03	.372		
		Ort. Üstü	31	4.13	.474		
		Yüksek	5	4.15	.262		
		Toplam	343	4.06	.382		
Maneviyat	Ailenin Gelir Durumu	Düşük	18	4.30	.391	.203	.937
		Ort. Altı	55	4.25	.352		
		Orta	234	4.27	.346		
		Ort. Üstü	31	4.31	.329		
		Yüksek	5	4.23	.342		
		Toplam	343	4.27	.346		
Empati	Ailenin Gelir Durumu	Düşük	18	4.52	.473	.663	.618
		Ort. Altı	55	4.40	.460		
		Orta	234	4.37	.457		
		Ort. Üstü	31	4.43	.422		
		Yüksek	5	4.27	.663		
		Toplam	343	4.38	.457		

Tablo 3'te katılımcıların özgeçilik, maneviyat ve empati puanlarının analiz sonuçları öğrenim gördükleri sınıf ve ailelerinin gelir durumlarına göre incelendiğinde değişkenlerden hiçbirisi için anlamlılık düzeyinde ($p<0.05$) bir fark bulunmamıştır.

3.2.3 Pearson Korelasyon Testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını, anlamlı bir ilişki bulunması halinde bu ilişkinin düzeyini ve yönünü belirlemek için yapılmış olan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Özgeçilik, Maneviyat ve Empati Değişkenleri Arasında Pearson Korelasyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	Ss	Korelasyon	Özg.	Man.	Emp.
Özgeçilik (Özg.)	343	4.06	4.389	Pearson Correlation	1		
				Sig. (2-tailed)	.000		
Maneviyat (Man.)	343	4.27	.346	Pearson Correlation	.409**	1	
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	
Empati (Emp.)	343	4.38	.457	Pearson Correlation	.353**	.439**	1
				Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000

Tablo 4'de araştırmanın değişkenleri arasında yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların özgeçilik ve maneviyat puanları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %16,72'dir. Katılımcıların özgeçilik ve empati puanları arasındaki ilişkinin de benzer biçimde pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.353$) ve anlamlı ($p<0.05$) olduğu belirlenmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %12.46'dır.

3.2.4 Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi

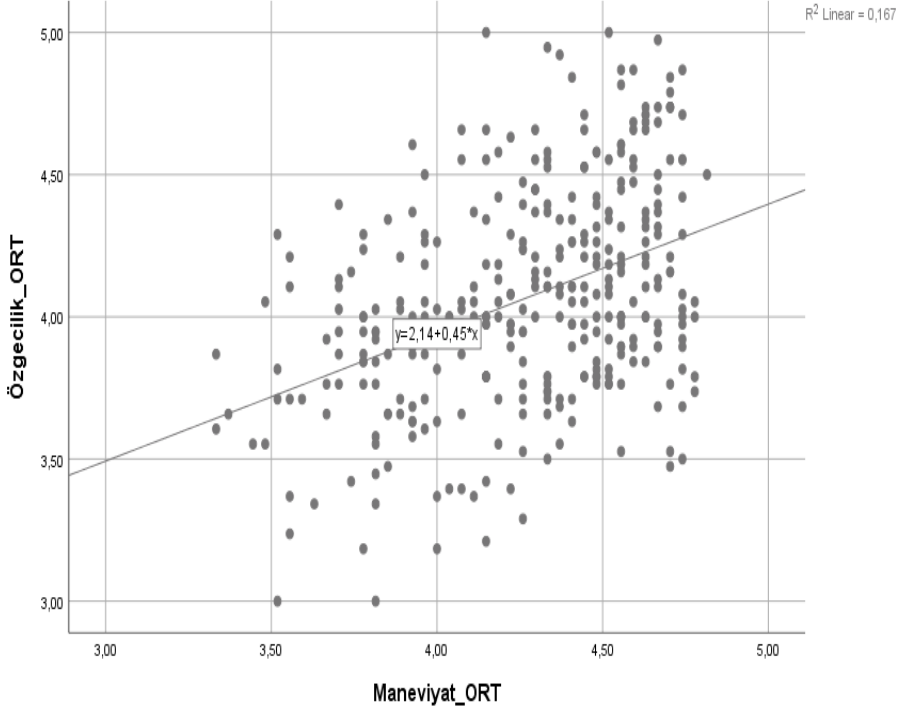
Analiz sonuçlarına ait bulguların tablo ve sözel çözümlmelerine geçmeden önce regresyon analizi yapabilmek için gerekli ön şartlarla ilgili bazı bulguların analiz sonuçlarını kontrol etmek gerekir. Öncelikle bağımlı, bağımsız bütün ölçeklerin dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığını öğrenmek için basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerini belirlemek amacıyla yapılmış olan analiz sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5: Ölçek Puanlarının Normallik Değerleri

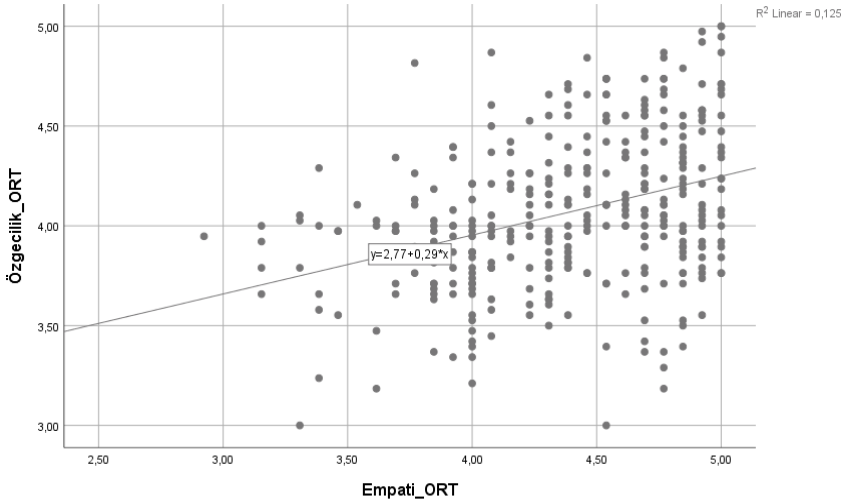
Değişken	N	$\bar{X}$	S	Skewness	Kurtosis
Özgecilik	343	4.06	0.206	.104	-.169
Maneviyat	343	4.27	0.187	-.589	-.546
Empati	343	4.38	0.247	-.648	-.223

Tablo 5'teki ölçek puanlarının normallik değerleri incelendiğinde katılımcıların bütün ölçeklerden aldığı puanların basıklık ve çarpıklık değerlerinin Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre⁴⁴ normalliğe işaret eden -1.5 ila +1.5 arasında olduğu belirlenmiştir. Mayers (2013) ise basıklık ve çarpıklık değerleri ile ilgili olarak 50'den küçük örnekler için ± 1.96 eşik, 51'den 100'e kadar olan örnekler için ± 2.58 eşik ve 100'den büyük örnekler için ± 3.29 eşik değerinin kullanılmasını önermektedir.⁴⁵ Yani araştırmanın tüm ölçekleri regresyon için gerekli olan normal dağılım ön şartını sağlamaktadır. Karşılanması gereken diğer bir ön şart doğrusallıktır. Ölçeklerin doğrusallık varsayımını karşıladığını gösteren şekiller aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1: Özgecilik ve Maneviyat Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik**Şekil 2:** Özgecilik ve Empati Ölçekleri Arasındaki Doğrusallık Çizgisini Gösteren Grafik

⁴⁴ Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (Boston: Pearson, 2013).

⁴⁵ Andrew Mayers, *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology* (Harlow: Pearson, 2013), 53.

Yukarıdaki grafiklerden regresyon analizi için gerekli olan ölçeklerin doğruluk ön şartını karşıladığı anlaşılmaktadır. Başka bir ön şart bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılık probleminin olmamasıdır. Ölçekler arasındaki korelasyon değerlerinin 0.80'den büyük olması durumunda ölçekler arası çoklu bağlantılık problemi ortaya çıkmaktadır. Ölçeklerin çoklu bağlantılık probleminin olup olmadığı tespit etmek amacıyla yapılmış olan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Ölçeklerin Bağlantılık Problemini Gösteren Korelasyon Analizi Sonuçları

		Özgecilik	Maneviyat	Empati
Pearson Correlation	Özgecilik	1.000	.409	.353
	Maneviyat	.409	1.000	.439
	Empati	.353	.439	1.000
Sig. (1-tailed)	Özgecilik	.	.000	.000
	Maneviyat	.000	.	.000
	Empati	.000	.000	.

Tablo 6'daki bağımsız ölçeklerin korelasyon değerleri incelendiğinde her iki bağımsız değişkene ait değerlerin (maneviyat=0.409 ve empati=0.353) kritik sınır olarak kabul edilen 0.80'den küçük olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığını test eden başka bir yöntem de VIF değerlerinin kontrol edilmesidir. Bağlantılık probleminin olmaması için modelde bulunan bağımsız değişkenlerin tamamının VIF değerleri, kritik eşik kabul edilen 10'un altında bir değere sahip olması gerekmektedir. Tablo 7'de bağımsız değişkenlere ait VIF değerlerinin (maneviyat=1.239, empati=1.239)10'dan küçük olduğu belirlenmiştir. Yani modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Deneklerin araştırma ölçeklerinden aldıkları puanlara göre özgecilik (bağımlı değişken) üzerinde maneviyat ve empatinin (bağımsız değişkenler) etkisini belirlemek için yapılmış olan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına ait bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Çoklu Doğrusal Regresyon Analiz Testi Sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	p	İkili r	Kısmi r	VIF
Sabit	1.795	.245		7.339	.000			
Maneviyat	.348	.059	.315	5.852	.000	.409	.302	1.239
Empati	.179	.045	.215	3.986	.000	.353	.211	1.239

R= 0.452. R²=0.200

F (2.340) = 43.743, P= .000, p< 0.05

Tablo 7'deki çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular incelendiğinde düzenlenmiş R² değerinin 0.200 bulunduğu görülmektedir. Bu değer bağımsız değişkenler olan maneviyat ve empatinin bağımlı değişken olan özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiğini ifade etmektedir. Tabloda gösterilen regresyon katsayılarının anlamlılığını açıklayan t testi sonuçları özgecilik üzerinde her iki bağımsız değişkenin de pozitif ve anlamlı yordayıcı etkisinin bulunduğunu, regresyon katsayılarına (β) göre ise maneviyatın (0.315) özgeciliği yordama gücünün empatiden (0.215) daha yüksek olduğunu göstermektedir. F istatistiğine ait sonuç ise bir bütün olarak modelin anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tablo 7'deki bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde ve anlamlı derecede etkili olduklarını göstermektedir.

Sonuç

Maneviyat ve empatinin özgecilik üzerindeki yordayıcı etkisinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcıların özgecilik, empati ve maneviyatları arasında ilişki bulunup bulunmadığı ve bazı sosyo-demografik değişkenlere göre bu değişkenlerin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmaya katılan ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki maneviyat ve empatinin etkisini tespit etmek amacıyla yapılan analiz sonuçlarında düzenlenmiş R² değeri 0.200 bulunmuştur. Bu değer maneviyat ve empatinin (birlikte) özgecilikteki değişimlerin %20'sini açıklayabildiği anlamına gelmektedir. Yani edinilen bulgular maneviyat ve empati değişkenlerinin özgecilik üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Literatürde özgecilik ile maneviyat, dindarlık ve dini tutum ilişkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Sanlav (2016) tarafından özgecilik üzerinde affedicilik ve dini tutumun yordayıcı etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, affedicilik ve dini tutum değişkenleriyle özgecilik arasında

anlamlılık derecesine sahip pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %7'si affedicilik ve dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir.⁴⁶ Sağır (2020) tarafından yapılan bir çalışmada özgecilik ve dini tutumların birbirleri üzerindeki yordayıcı etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum değişkeninin özgecilik üzerinde yordayıcı etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre özgeciliğe ilişkin değişimlerin %5'i dini tutumdan kaynaklanıyor olabilir. Araştırmacı maneviyatın özgecilikle dini tutumdan daha yüksek derece ilişkili olabileceği öngörüsünde bulunmuştur.⁴⁷ Nitekim yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre dini tutum ya da dindarlık özgeciliğe ilişkin değişimleri %5-7 oranlarında açıklarken bu çalışmada maneviyatın özgecilik üzerindeki etkisi %20 oranında bulunmuştur. Araştırmamızda literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile örtüşen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özgecilik, maneviyat ve empati ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek için yapılan analizin sonuçlarına göre özgecilik ve maneviyat puanları arasında pozitif yönlü, orta düzeyli ($r=0.409$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Düzgüner (2013) tarafından maneviyat algısının diğerkâmlıkla ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, katılımcılarının büyük bir kısmına göre maneviyat özgecilikle ilişkili görülmüştür.⁴⁸ Harputlu (2015) tarafından özgecilik ve dini tutum ilişkisinin araştırıldığı bir başka çalışmada özgecilik alt boyutlarıyla dini tutum arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.⁴⁹ Düzgüner ve Sevinç (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada özgecilik ve dindarlık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.⁵⁰ Az ve Acar (2020),⁵¹ Boylu (2020),⁵² Şanlı ve Koç (2019)⁵³ tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Farklı din ve kültürlerde dindarlık ve yardımseverlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda da daha fazla yardım etme davranışı sergileyen katılımcıların dindarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmamızın bulguları ile yurt dışında yapılan bir kısım

⁴⁶ Sanlav, *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*, 40.

⁴⁷ Sağır, "Özgecilik ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma", 308-309, 314.

⁴⁸ Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*, 28-29.

⁴⁹ Harputlu, *Dini Tutum ve Özgecilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*, 82.

⁵⁰ Düzgüner - Sevinç, "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Dini Tutum İlişkisi", 61.

⁵¹ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 755.

⁵² Mehmet Ali Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 32.

⁵³ Aysu Gül Şanlı - Bozkurt Koç, "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgeciliğe Üzerindeki Rolü", *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 109.

araştırma sonuçları⁵⁴ ve teorik bilgilerin de uyumlu olduğu görülmektedir. Örneğin, Saslow ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan bir araştırmada maneviyat, empati ve özgeci davranışlar arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.⁵⁵ Ayrıca, Kristellar ve Johnson (2005) tarafından maneviyatın empati ve özgeciliği nasıl artırabileceği ile ilgili teori oluşturdukları başka bir araştırma yayımlanmıştır.⁵⁶ Maneviyatın empatiyi beslediği görüşünü destekleyen araştırmalar, kendilerini dini veya manevi olarak tanımlayanların, inanmayanlara göre dört kat daha fazla empati deneyimlediklerini⁵⁷ ve maneviyatın insanlarda empatiyi teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Ancak literatürde özgecilik, maneviyat ve empati ilişkisi ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarının tamamıyla uyumlu olmadığını da belirtmek gerekir.⁵⁸

Araştırma kapsamında ilahiyat bölümü öğrencilerinin özgecilik, maneviyat ve empati düzeylerinin cinsiyet, mezun olunan lise, üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olup olmama durumu ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde aktif olarak katılıp katılmama durumlarına göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin empati puanlarının anlamlı düzeyde ($p < 0.05$) erkeklerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayten (2009),⁵⁹ Yüksel (2009),⁶⁰ Acar ve Apak (2017)⁶¹ ve Az (2020)⁶² çalışmalarında kadınlar lehine empatik eğilimde anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Kadınların erkeklere göre daha yüksek empati düzeyine sahip olmalarında onların duygusal yapıları yanında toplum ve kültürün kendilerine yükledikleri roller etkili olmuş olabilir. Araştırmamızda lise mezuniyetlerine göre değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların lise mezuniyetinin imam-hatip lisesi olup olmaması arasında farklılık bulunmaması, imam-hatip lisesi müfredatının öğrencilerine değişkenler lehine avantaj oluşturmadığına işaret etmektedir ki, her

⁵⁴ Elizabeth Campbell, "Utilizing the Serenity Prayer to Teach Psychology Students About Stress Management", *Journal of Psychology and Theology* 43/1 (2015), 3-7.

⁵⁵ Saslow vd., "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship", 201.

⁵⁶ Kristellar - Johnson, "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism", 391-408.

⁵⁷ Neugebauer vd., "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism", 16-20.

⁵⁸ Huber - MacDonald, "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality", 207.

⁵⁹ Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, 118.

⁶⁰ Asuman Yüksel, "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/25 (2009), 161.

⁶¹ Muhammet Cevat Acar - Hıdır Apak, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 107.

⁶² Az, *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 73.

iki grubun ortalamalarına bakıldığında diğer lise puanlarının daha yüksek olduğu görülür. Yani katılımcılar üzerinde imam-hatip müfredatının özgecilik lehine anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığı gibi ilahiyat programının da sınıflar bazında farklılık oluşturmadığı görülmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencilerini diğer fakülte öğrencileri ile karşılaştıran araştırmalarda ilahiyat öğrencilerinin özgecilik puanları daha yüksek çıkmıştır.⁶³ Az ve Acar (2020)'in araştırmalarında ilahiyat fakültesi öğrencilerinin özgecilik puanlarının, diğer tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir.⁶⁴

Katılımcıların özgecilik puanları üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olma ve herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılmış olma durumlarına göre incelendiğinde özgecilik puanlarının her iki değişken lehine anlamlı düzeyde ($p<0.05$) farklı olduğu tespit edilmiştir. Yerli ve yabancı literatürde özgeci davranış, empatik duygu ve sosyal sorumluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit eden çalışmalar bulunmaktadır.⁶⁵ Bunlardan biri sağlık alanına yönelik sosyal sorumluluk programının gençlerin özgecilik ve empatik eğilimleri üzerindeki etkisini araştıran çalışmadır.⁶⁶ Özgeci davranış, empatik ilgi ve sosyal sorumluluk motivasyonunun rolünü kan bağış davranışları üzerinde araştıran diğer bir çalışmanın bulguları değişkenler arasındaki pozitif ilişkiye dikkat çekmektedir.⁶⁷ Kurt (2001)⁶⁸ ve Boylu (2020)⁶⁹ tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada ise özgecilik ve empati düzeyleri ile öğrenci kulüp üyeliği ve sosyal sorumluluk projelerinde aktif görev alma puanları arasında bir farklılık tespit edilememiştir.

Araştırma sonuçları ve yapılan değerlendirmeler çerçevesinde şöyle önerilerde bulunulabilir. Öğrencilerin özgeci davranışlar geliştirebilmeleri için sosyal ortamlarda özgeci deneyimler yaşamalarına destek olunması önemlidir. Bu amaçla yapılacak sosyal aktiviteler, öğrenci kulübü faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb. toplum yararına yapılacak etkinliklerle öğrencilerin özgeci ve

⁶³ Ümmet Durmuş, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁶⁴ Az - Acar, "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki", 764.

⁶⁵ Whitney Randolph Steele vd., "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", *Transfusion* 48/1 (2008), 48; Raziye Meyzari Ali - Zahra Dasht Bozorgi, "The Relationship of Altruistic Behavior, Empathetic Sense, and Social Responsibility with Happiness among University Students", *Practice in Clinical Psychology Journal* 4/1 (2016), 51.

⁶⁶ Ayşe Şengel - Kamer Gür, "Effects of the 'Social Responsibility for Health' Program on Adolescents' Empathic Skills, Altruistic and Health Perception", *Marmara Medical Journal* 31/1 (2018), 17.

⁶⁷ Steele vd., "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior", 43.

⁶⁸ Kurt, *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*.

⁶⁹ Boylu, *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 36, 39-40.

prososyal davranışları tecrübe etmesine öncülük edilebilir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinin müfredatında bulunan Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin ilahiyat müfredatında da yer alması akademisyen ve öğrencilere önemli fırsatlar sağlayabilir. Son olarak, bu çalışmada elde edilen sonuçlar yeni araştırmaların bulgularıyla zenginleştirilmelidir.

Kaynakça | References

- Acar, Muhammet Cevat - Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilerik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 28/1 (2017), 93-112.
- Ali, Raziye Meyzari - Bozorgi, Zahra Dasht. "The Relationship of Altruistic Behavior, Empathetic Sense, and Social Responsibility with Happiness among University Students". *Practice in Clinical Psychology Journal* 4/1 (2016), 51-56.
- Aronson, Elliot vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Arpacı, Pınar - Özmen, Dilek. "Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilerik ve Empatik Eğilim Düzeyleri ve Aralarındaki İlişki". *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma* 11/3 (2014), 51-57.
- Aşlamacı, İbrahim. "Günümüz Türkiye'sinde Sayılarla Yüksek Din Öğretimi". *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle)*. II/21-37. Malatya: İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Aydın Kartal, Yasemin - Aker, Semanur. "Ebelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilerik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi* 5/2 (Aralık 2020), 97-102.
- Aykan, Filiz. *Exploring the Effect of Different Types of God Perception on Mental Health And Altruism*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Az, Mehmet Sait. *Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilerik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. "Dindarlık İle Özgecilerik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 742-773.
- Bahtiyar Büyük, Ayşe. *Ahlak Felsefesinde İsar ve Özgecilerik: İslam ve Batı Medeniyeti Karşılaştırması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Batson, C. Daniel vd. "The Empathy-Altruism Hypothesis". *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior*. 259-281. New York: Oxford University Press, 2015. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195399813.013.023>
- Bilgin, Nuri (ed.). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: İzmir Kitaplığı, 3. Basım, 1995.
- Boylu, Mehmet Ali. *Üniversite Öğrencilerinin Özgecilerik Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Campbell, Elizabeth. "Utilizing the Serenity Prayer to Teach Psychology Students About Stress Management". *Journal of Psychology and Theology* 43/1 (2015), 3-7. <https://doi.org/10.1177/009164711504300101>
- Decety, Jean - Jackson, Philip L. "The Functional Architecture of Human Empathy". *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews* 3/2 (2004), 71-100. <https://doi.org/10.1177/1534582304267187>
- Dökmen, Üstün. "Empati Kurma Becerisi ile Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20/1 (1987), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Durmuş, Ümmet vd. "Özgeçilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 301-321.
- Durmuş, Ümmet. *Üniversite Öğrencilerinde Özgeçilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Düzgüner, Sevde. "Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/17-44. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Düzgüner, Sevde. "Pro-Sosyal Davranışlarda Diğerkâmlığın (Özgeçilik) Tanımı ve Konumu". *Bilimname* 2019/40 (Aralık 2019), 351-373. <https://doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Düzgüner, Sevde - Sevinç, Kenan. "Farklı Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinde Özgeçilik ve Dini Tutum İlişkisi". *Theosophia* 1 (2020), 53-69.
- Ersoy, Elif - Köşger, Ferdi. "Empati: Tanımı ve Önemi". *Osmangazi Tıp Dergisi* 38/2 (Nisan 2016), 9-17. <https://doi.org/10.20515/otd.33993>
- Freedman, J. L. vd. *Sosyal Psikoloji*. çev. Ali Dönmez. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4., 2003.
- Fu, Wangqian vd. "Examining the Relationship of Empathy, Social Support, and Prosocial Behavior of Adolescents in China: A Structural Equation Modeling Approach". *Humanities and Social Sciences Communications* 9/1 (2022), 1-8. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01296-0>
- Gül, Aysu. *Otantiklik ve Dindarlığın Özgeçilik Üzerindeki Rolünün İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gül Şanlı, Aysu - Koç, Bozkurt. "Her Özgeci Birey Özgeci Davranır mı? Otantiklik ve Dindarlığın Özgeçilik Üzerindeki Rolü". *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 4/2 (Eylül 2019), 104-114.
- Harputlu, İlke. *Dinî Tutum ve Özgeçilik İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hill, Peter C. vd. "Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları". çev. Nurten Kimter. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (25 Haziran 2015), 85-118.

- Hill, Peter C. - Pargament, Kenneth I. "Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research". *The American Psychologist* 58/1 (Ocak 2003), 64-74. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.58.1.64>
- Huber, John Thomas - MacDonald, Douglas A. "An Investigation of the Relations Between Altruism, Empathy, and Spirituality". *Journal of Humanistic Psychology* 52/2 (2012), 206-221. <https://doi.org/10.1177/0022167811399442>
- Karadağ, Engin - Mutafçılar, Işıl. "İlk ve Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 75-92.
- Kayma, Derya - Çetinkaya Büyükbodur, Ayşin. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgeciliği Özellikleri ile Damgalama (stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>
- Korkmaz, Mehmet. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Fakülteyi Tercih Nedenleri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". *Bilimname* 18/1 (2010), 167-204.
- Kristeller, Jean L. - Johnson, Thomas. "Cultivating Loving Kindness: A Two-Stage Model of the Effects of Meditation on Empathy, Compassion, and Altruism". *Zygon* 40/2 (2005), 391-408. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00671.x>
- Kurt, Evren. *Effects of Religiosity, Personality Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonspontaneous Helping Behaviour in a Natural Disaste*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Mayers, Andrew. *Introduction to Statistics and SPSS in Psychology*. Harlow: Pearson, 2013.
- Neugebauer, Richard vd. "Contribution of Religion/Spirituality and Major Depressive Disorder to Altruism". *Journal of Affective Disorders* 262 (2020), 16-22. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.10.031>
- Pargament, Kenneth I. "The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No". *The International Journal for the Psychology of Religion* 9/1 (Ocak 1999), 3-16. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2
- Rogers, Carl R. "Empatik Olmak, Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir". çev. Füsün Akkoyun. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16/1 (1983), 103-124. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000929
- Sağır, Zeynep. "Özgeciliği ve Dini Tutum: Farklı Meslek Grupları Üzerine Nicel Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Eylül 2020), 285-319.
- Sanlav, Mevlüt. *Özgeciliğin Yordayıcısı Olarak Affedicilik ve Dini Tutumlar*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Saroglou, Vassilis. "Din, Maneviyat ve Diğerkamlık". çev. Meryem Şahin. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Ekim 2015), 113-145.
- Saroglou, Vassilis. "Religion, Spirituality, and Altruism". *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality: Context, Theory, and Research*. 1/439-457. Washington: American Psychological Association, 2013. <https://doi.org/10.1037/14045-024>
- Saroglou, Vassilis vd. "Values and Religiosity: A Meta-Analysis of Studies Using Schwartz's Model". *Personality and Individual Differences* 37/4 (2004), 721-734. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2003.10.005>

- Saslow, Laura R. vd. "The Social Significance of Spirituality: New Perspectives on the Compassion-Altruism Relationship". *Psychology of Religion and Spirituality* 5/3 (2013), 201-218. <https://doi.org/10.1037/a0031870>
- Sezer, Özcan. "Öğretmen Adaylarında Özgeçiliğin Pozitif Algıyla ve Sosyal Karşılaştırmayla İlişkisi". *Journal of International Social Research* 11 (Ağustos 2018), 489-495. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2561>
- Steele, Whitney Randolph vd. "Role of Altruistic Behavior, Empathetic Concern, and Social Responsibility Motivation in Blood Donation Behavior". *Transfusion* 48/1 (2008), 43-54. <https://doi.org/10.1111/j.1537-2995.2007.01481.x>
- Şengel, Ayşe - Gür, Kamer. "Effects of the 'Social Responsibility for Health' Program on Adolescents' Empathic Skills, Altruistic and Health Perception". *Marmara Medical Journal* 31/1 (2018), 17-26. <https://doi.org/10.5472/marumj.317278>
- Şirin, Turgay. "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Turkish Studies* 13/18 (Ocak 2018), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson, 6. Baskım, 2013.
- Telle, Nils-Torge - Pfister, Hans-Rüdiger. "Positive Empathy and Prosocial Behavior: A Neglected Link". *Emotion Review* 8/2 (2016), 154-163. <https://doi.org/10.1177/1754073915586817>
- Totan, Tarık vd. "The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students". *Eurasian Journal of Educational Research* 46 (2012), 179-198.
- Ulu, Mustafa. "Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler - Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular". *Bilimname* 28 (Mayıs 2015), 343-368.
- Uslu, Mustafa. *Hastane Çalışanlarında Dindarlığın Empati ve Özgeçilikle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Woods, T. E. - Ironson, G. H. "Religion and Spirituality in the Face of Illness: How Cancer, Cardiac, and HIV Patients Describe Their Spirituality/Religiosity". *Journal of Health Psychology* 4/3 (1999), 393-412. <https://doi.org/10.1177/135910539900400308>
- Yüksel, Asuman. "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Panukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/25 (2009), 153-165.